

Xunzi 荀子 (3. stol. př. n. l.)

→ „Lidská přirozenost je špatná“

Lidská přirozenost je špatná a to, co je v člověku dobrého, je umělé. [...] Pakliže se nechá naprostá volnost lidské přirozenosti a lidské povaze, lidé mezi sebou jistě začnou bojovat a dojde k tomu, že bude poškozena kultura a řád bude uveden v chaos, až nakonec dojde ke katastrofě. Proto je nezbytně nutné uplatňovat výchovu s pomocí učitelů a prosazovat cestu/metodu (*dao*) obřadnosti (*li*) a smyslu pro náležitě (*yi*). Teprve pak začnou být lidé skromní a vůči sobě ústupní, dojde k tomu, že kultura a řád se prosadí a společnost bude řádně spravována.

Mencius říká: „To, že se člověk učí, je dáno tím, že je od přirozenosti dobrý.“ Já říkám: Tak to není. Tento výrok nevystihuje lidskou přirozenost, nebere v potaz rozdíl mezi tím, co je přirozené a tím, co je uměle vytvořeno.

Přirozenost je od Nebes a s učením nemá v žádném případě nic společného. Obřadnost a smysl pro náležitě pocházejí od Světců. Lidé si je osvojují tak, že se učí, uskutečňují je tak, že se namáhají. To v člověku, čemu se nelze naučit a s čím není třeba se namáhat, se nazývá přirozeným, zatímco to, co se člověk učí a s čím se namáhá, se označuje jako uměle vytvořené.

-- důraz Xunzia na *li* a *yi*; oproti Menciovi, který zdůrazňuje *ren* a *yi*:

Mencius:

Princ Dian se zeptal: „Čím se zabývá ušlechtilý muž?“ Mencius řekl: „Upíná svou vůli k nejvyšším hodnotám.“ Princ se zeptal: „Co jsou to nejvyšší hodnoty?“ Mencius pravil: „Lidskost (*ren*) a náležitost (*yi*), toť vše. Zabít jediného nevinného odporuje lidskosti. Vzít, co mi nepatří, odporuje náležitosti. Kde člověk přebývá? V lidskosti. Kudy člověk kráčí? Cestou náležitosti. Přebývat v lidskosti a řídit se tím, co je náležitě, je vše se čím se zabývá veliký člověk.“

Mencius:

Gaozi řekl: Lidská přirozenost je jako vrba a smysl pro náležitost (*yi*) je jako pohár nebo miska. Vytvořit lidskost a náležitost z lidské přirozenosti je totéž jako vytvořit pohár z vrbového dřeva.

Mencius nato řekl: Dokážete následovat přirozenost vrby, a tak vytvořit pohár? Nebo musíte nejprve zmrzačit vrbu, a teprve pak vytvoříte pohár? [...] A musíte také nejprve zmrzačit člověka, abyste ho učinil lidským a náležitým (*ren yi*)? Jsem si jist, že tím, čeho se chopí lidé v celém podnebesí a čím zničí lidskost a náležitost, budou právě tato vaše slova!

Mencius:

Pokud je v podnebesí jeden člověk, který si nemá rád zabíjení [tedy člověk, který má lidskost], pak všichni lidé v celém podnebesí budou natahovat krky a vyhlížet jeho příchod. Pokud se objeví někdo takový, lidé se kolem něho semknou jako když se voda nezadržitelně valí dolů. Kdo to může zastavit?

→ osud, člověk a Nebesa

Konfuciovy Hovory:

Mistr řekl: Nikdo mě nechápe! Zigong řekl: Co tím myslíte, že vás nikdo nechápe? Mistr řekl: Nechovám zášť vůči Nebesům, ani neobviňuji [z vlastních nezdarů] druhé. Avšak studium zde dole mě vyzdvihuje vzhůru – kdo mě chápe, jsou pouze Nebesa!

Mencius:

„Je urozenost daná Nebesy a urozenost daná lidmi. Lidskost, smysl pro náležitě, věrnost a důvěryhodnost, neutuchající záliba v dobru, to je urozenost daná Nebesy (čili vychází z lidské přirozenosti). Postavení vévody, ministra, velmože, to je urozenost daná lidmu.“

Mencius:

Mencius pravil: „Vyčerpávajícím způsobem dát průchod své mysli (*xin*) znamená pochopit svou přirozenost (*xing*). Když jsme jednou pochopili svou přirozenost, pochopili jsme Nebesa. Uchováváním ducha a udržováním přirozenosti sloužíme Nebesům. Ať už máme zemřít mladí či staří, nechováme v srdci pochybnosti, kultivujeme sebe sama v očekávání smrti. Tím stojíme pevně ve svém údělu (*ming*).“

Nejednat a přesto dovršit, neusilovat a přesto získat – to se nazývá úkolem Nebes. Ve shodě s tím platí, že člověk, jakkoliv hlubokomyslný, o tom neuvažuje; jakkoliv velký, nezkouší na tom své schopnosti; jakkoliv rafinovaný, nezkouší to zkoumat. Tomu se říká nesnažit se soupeřit s Nebesy o jejich úkol. Nebesa mají roční období, Země má své zdroje, člověk má své nástroje vládnutí (*zhi*). Proto se říká, že mohou vytvořit triádu. Vzdát se toho, čím [člověk] přispívá k této triádě, a toužit po tom, co tuto triádu tvoří, je pošetilost.

Jsou řád a chaos dílem Nebe? Říkám: Slunce, Měsíc, hvězdy a souhvězdí, nebeská znamení, kalendář, to vše bylo stejné jak za Yua (tj. moudrého zakladatele dynastie Xia), tak za Jiea (tj. posledního vládce dynastie Xia, archetypálního zloducha). Avšak za Yua panoval řád a za Jiea chaos. Proto řád a chaos nemohou být dílem Nebe.

Když padají hvězdy nebo naříkají stromy, celý stát zachvátí strach. [Lidé] se ptají: Čím je to způsobeno? Odpovídám: Ničím to není způsobeno. Jsou to jen proměny Nebe a Země, transformace *yinu* a *yangu*, zřídka vídané jevy. Divit se jim je přípustné, avšak mít z nich strach je nesprávné. [...]

Když lidé obětují, aby přšelo, a následně skutečně přší, co to znamená? Odpovídám: Nic to neznamená, je to stejné, jako když neobětují, a stejně přší. Při zatmění slunce nebo měsíce se [lidé] snaží [rituálně] pomáhat, když je sucho, obětují za déšť, a důležité věci rozhodují teprve poté, co provedli věštebné úkony. Provedením těchto úkonů však nedosáhnou toho, o co usilují – pouze tomu dodají zdobenou ceremoniální formu (*wen zhi*). Proto platí, že ušlechtilý muž (*junzi*) to považuje za zdobnou ceremonii, avšak lid to považuje za [komunikaci] s božstvy (*shen*). Považovat to za zdobnou ceremonii je příznivé, ale považovat to za [komunikaci] s božstvy je nepříznivé.

Mocius (Mozi 墨子) (5. stol. př. n. l.)

-- aktivismus mohistů (vs. ritualismus a důraz na sebekultivaci konfuciánů); „dělat dobro“, nikoliv „být dobrým“; „schopný člověk“ vs. „ušlechtilý muž“

-- kritérium užitečnosti, prospěšnosti pro lid a pro stát, „obecný zájem“

→ základní pojem: 兼愛 jian'ai = „všeobecná láska“

„Kdyby se v Říši všichni navzájem milovali, kdyby každý miloval svého bližního jako sebe samého, bude neuctivých? Když si bude každý vážit svého otce, staršího bratra a vládce jako sebe samého, jak by mohl být neuctivý? Bude nelaskavých? Když bude každý laskavý ke svému mladšímu bratru, synu a poddanému jako k sobě samému, jak by mohl být nelaskavý? Proto nebude neuctivých ani nelaskavých. Budou snad zloději a lupiči? Když si každý bude vážit cizí rodiny jako své vlastní, kdo bude krást? Když si každý bude vážit ostatních jako sebe samého, kdo bude přepadat? Proto nebude zlodějů ani lupičů. Bude snad docházet k šarvátkám mezi rody velmožů a k válkám mezi lenními knížaty? Když si každý bude vážit cizího rodu jako svého vlastního, kdo bude vyvolávat šarvátky? Když si každý bude cizích států vážit stejně jako svého vlastního, kdo bude na koho útočit? Proto nebude šarvátek mezi rody velmožů ani válek mezi státy lenních knížat. Kdyby se všichni v Říši navzájem milovat, státy by na sebe neútočily, rody by se navzájem neškorpily, zloději a lupiči by vymřeli, vládce a poddaní, otcové a synové by byli laskaví a oddaní, v Říši by zavládl pořádek.“

-- zdrojem zla jsou pro Mozia soukromé zájmy, soukromý prospěch; ten je třeba nahradit prospěchem univerzálním; smysl pro náležitost (yi) rovněž chápán jako obecný princip, který nemá nic společného s rozhodováním jedince; obecný zájem má tedy být nastolen shora.

Konkrétním projevem obecného zájmu je např. hospodárnost:

„Jaký je účel výroby oděvů? Aby chránily před zimním chladem a žárem léta. Oblečení je smysluplné, jestliže v zimě hřeje a v létě chladí. Takové, které je krásné, ale nesplní tento cíl, zavrhneme. A jaký je účel stavění obydlí? V zimě má být záštitou proti větru a mrazu, v létě proti horku a dešti, má být pevností proti zlodějům. Budovy, které slouží jen k okrase a tento účel nesplňují, nestavme. Proč se kovají štíty, přílbice a různá zbroj? Aby bylo možno čelit útočníkům, lupičům, banditům a všem zlořádům. Když se zlořády objeví a my máme zbraně, zvítězíme nad nimi; pokud je nemáme, podlehneme. To je důvod, proč moudří vládcové nechávali zbraně vyrábět. Přílbice, štíty a zbroj má být lehká, pevná a odolná. Pokud je jen na parádu a tento účel neplní, zřekněme se jí.“

[...]

„Jen těžko přibývá lidu; ale i toho lze dosáhnout. Za starých časů moudrý vládce vydal zákon, ve kterém pravil: „Žádný muž starší dvaceti let nesmí být svobodný, každá dívka nad patnáct let musí být vdaná.“ Takový byl zákon moudrých vládců. Od té doby, co mudrcové nevládnou, lid si počíná, jak se mu zlíbí. Ti, kteří chtějí mít rodinu brzy, uzavírají manželství třeba ve dvaceti letech. Naopak ti, kteří chtějí mít rodinu později, ožení se třeba až ve čtyřiceti. Srovnáme-li věk těch, co rodinu zakládají časně, a těch, co ji zakládají až když jsou starší, je to průměrně o deset let později, než káže zákon moudrých panovníků. Za předpokladu, že se v

rodině každé tři roky narodí jedno dítě, pak by bylo možné mít v každém manželství o dvě až tři děti více. Je možné znásobit populaci, aniž by lidé uzavírali sňatky dříve? Jistěže není!“

→ „ztotožnění se nadřízeným“

„Když byli jmenováni správní úředníci, vydal Syn Nebes veškerému lidu vládní dekret ustanovující: bude-li zaslechnuta zpráva, ať už o dobrou či o zlu, musí být oznámena svému nadřízenému. Vše, co nadřízený prohlásí za dobré, bude všemi považováno za dobré. Vše co nadřízený prohlásí za špatné, bude všemi považováno za špatné. Udělá-li nadřízený chybu, má být napomenut; projeví-li se mezi poddanými dobrý člověk, má být všestranně doporučen. Zachování jednoty s nadřízeným a nespolečování se se špatnými poddanými bude panovníkem oceněno a lidem obdivováno.“

[...]

„Pohledme na okres, co je příčinou pořádku v něm? To správce okresu umí myšlenkově spojit okres, proto v ní vládne pořádek. Proto musí být správcem ten nejušlechtilejší člověk v okrese.

Správce okresu vydal svému lidu nařízení ustanovující: bude-li zaslechnuta zpráva, ať už o dobrou či zlu, musí být oznámena vládci. Vše, co vládce prohlásí za dobré, musí být všemi považováno za dobré. Vše, co prohlásí za špatné, musí být všemi považováno za špatné. Zbav se svých zlých slov a nauč se jeho dobrým slovům; zbav se svého špatného chování a nauč se jeho dobrým mravům. Jak by potom mohl být ve státu zmátek?“

[...]

„Když kníže spravoval svou zemi tak, až v ní nastolil pořádek, vedl lid k tomu, aby se sjednotil s císařem, slovy: „Všechn lid mé země ať se sjednotí s císařem a neodvažuje se spolčovat se se spodinou. Co císař uznává, každý též uznávej; co císař odmítá, každý též odmítej. Zbav se své špatné mluvy a nauč se dobré od císaře; zbav se svého špatného chování a nauč se dobrému od císaře. Císařem je přirozeně velký dobrodinec, učiní-li jej lid celého Podnebesí svým vzorem, jakpak by zde mohlo být ještě nepořádku?“ Co jest příčinou toho, že se císaři podařilo zavést v Podnebesí pořádek? Odpověď zní: dokázal v Podnebesí sjednotit smýšlení, proto v něm vládne pořádek.“

[...]

„Již došlo k sjednocení s císařem – Synem Nebes, avšak dosud ne s Nebesy, přírodní pohromy tedy stále ještě nemohly docela ustát. A proto Nebesa někdy seslala na zem horko nebo zimu, které nebylo možno zmírnit, sníh, jinovatka, déšť či rosa padali v nesprávnou dobu, pět obilnin nedozrávalo, šest domácích zvířat neprosplávalo, šířily se choroby a mor a vichřice a vytrvalý déšť byli častými hosty. Byl to trest seslaný Nebesy na ty dole, kteří se s nimi nechtěli sjednotit. A proto moudří vládcové dávnověku ve snaze zajistit světu prospěch a vymýt z něho neštěstí prozřeli a pochopili, co je Nejvyššímu a duchům milé a varovali se toho, co se jim protiví. Vedli tedy lidi k tomu, aby očistným půstem, koupelí, čistým vínem a pokrmu uctívali Nejvyššího a duchy. Při obětování si duchům nedovolili předložit nečisté víno či pokrm, zvíře, které by nebylo řádně tučné, nebo nefrit či hedvábí nedostačující hodnoty. Neodvážili se zmeškat dobu jarního a podzimního obětování, nespravedlivě řešit soudní procesy, nerovnoměrně rozdělovat majetek a ani v obyčejném životě se neodvážili jednat nezdořile. Neboť správci takto vládli, byli k nim Nejvyšší a duchové štedří a lid je podporoval.“

-- mohistická kritika konfuciánů – odpor k nákladnosti obřadů (střídmost, praktičnost mohistů), odpor ke konfuciánskému potlačování významu duchů a bohů, odpor k (údajnému) fatalismu konfuciánů

„Kromě toho ohlupují lidi honosnými ozdobami, obřady a hudbou, podvádějí příbuzné dlouhými obřadními smutky a předstíraným žalem. Zavádějí osud, jsou neteční k chudobě, a přitom se chovají zpupně. Jdou proti věcem, které jsou zásadní, nedbají zemědělství a libují si v zahálce a pýše. Jsou lační po pití a jídle, avšak líní pracovat. I když na ně přijde hlad a zima a hrozí jim umrznutí a smrt hladem, nejsou schopni se z toho dostat. Jsou jako žebráci, dělají si zásoby jako polní myši, mají pohled lačný jako kozlové a poskakují jako kastrovaná prasata. Pokud se jim ušlechtilý muž směje, rozzlobeně praví: ‚Jak bys mohl poznat dobrého konfuciána, ňoumo!‘ V létě žebrají obilí, a když je sklizeno, chodí po velkých pohřbech i s celou rodinou. Tam se můžou dosyta napít a najíst, a když takto obejdou několik pohřbů, vystačí jim to k živobytí. Obohacují se majetkem jiných rodin a využívají polí ostatních k výrobě alkoholu. Když má nějaký boháč pohřeb, velice se zaradují a potěšeně řeknou: ‚Z toho kouká pití a jídlo.‘“